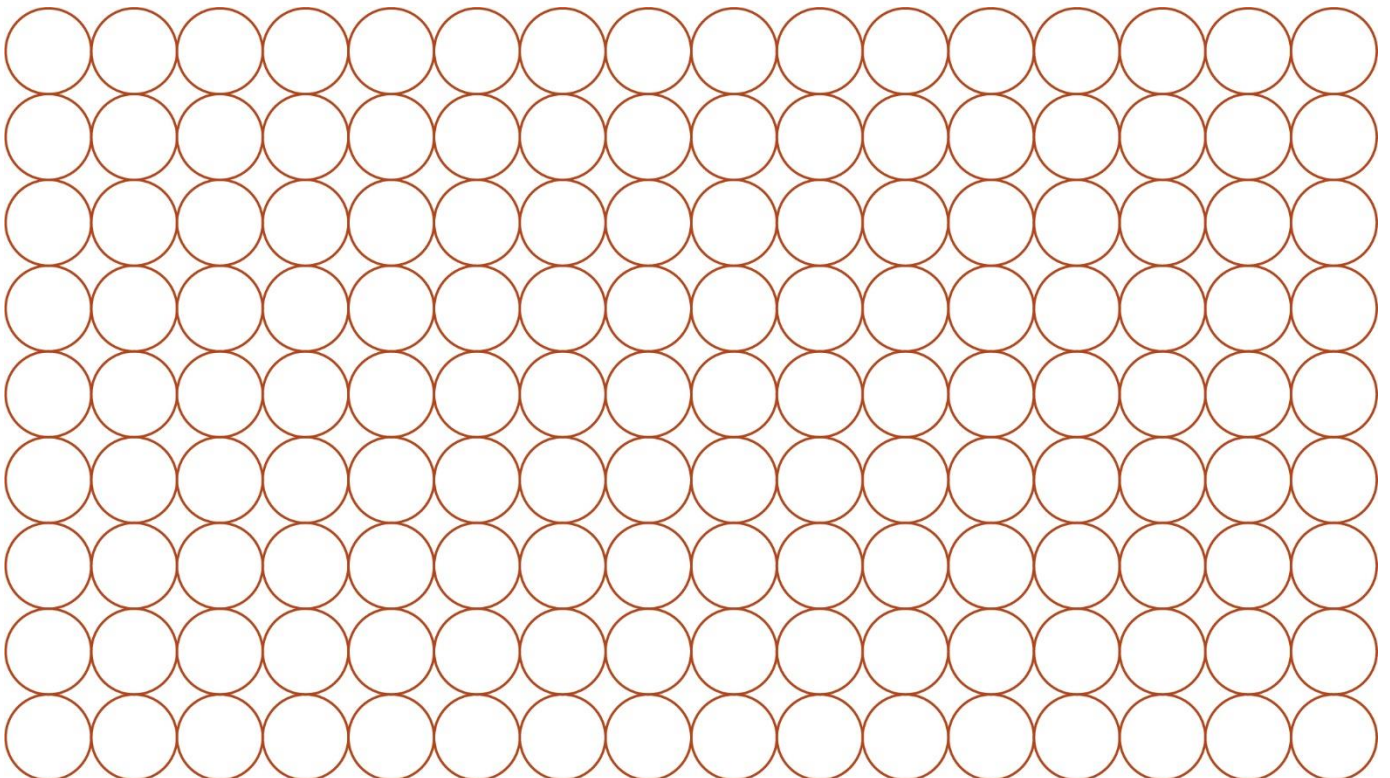

Kommentarmaterial till kursplanerna i samhällsorienterande ämnen

Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-534-4

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Inledning	4
Syftet och de långsiktiga målen	6
Förmågan att reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser	6
Förmågan att reflektera över hur individer och samhällen organiseras, fungerar och förändras samt hur individer och grupper samverkar	7
Förmågan att använda en geografisk referensram samt reflektera över samspelet mellan människa, natur och samhälle.....	7
Förmågan att använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, aktörer, kulturmöten och utvecklingslinjer.....	7
Förmågan att analysera religioner och livsåskådningar och hur de påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället.....	8
Förmågan att söka, analysera och kritiskt granska information från olika källor samt uttrycka och värdera olika ståndpunkter och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv	8
Kursplanens centrala innehåll	9
Kommentarer till innehållspunkterna i det centrala innehållet	9
Individen och samhället/Individer, gemenskaper och livsmiljöer	9
Så styrs Sverige/Beslutsfattande och politiska idéer	10
Information och kommunikation	11
Rättigheter och rättsskipning	12
Privatekonomi och samhällsekonomi/Samhällsresurser och fördelning	12
Individen och samhället/Etik, religion och samhälle.....	14
Historiska sammanhang och begrepp	15
Betygskriterierna	16

Inledning

Detta kommentarmaterial riktar sig till lärare som undervisar i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen inom kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå. Det finns två kurser i samhällsorienterande ämnen, en inledande kurs och en fortsättningskurs. Delar av materialet kan användas för kurserna i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap på grundläggande nivå, där även grundskolans kommentarmaterial finns att använda. Ambitionen med materialet är att lärare och rektorer ska få en djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom kursplanerna samt få stöd i arbetet med kurserna. Kommentarmaterialet är också tänkt att vara ett stöd i planeringen av undervisningen. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanerna är genomgående kursiverade i texten.*

Innehållet i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen är framtaget för att vuxna elever ska få kunskaper inom de samhällsvetenskapliga ämnena som behövs för samhällsliv, arbetsliv och vidare studier på gymnasial nivå. En elev som läser båda eller en av kurserna ska få en grund inom de samhällsvetenskapliga ämnena som introducerar ett samhällsvetenskapligt tankesätt även för elever som inte tidigare studerat något av dessa ämnen.

De elever som läser de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen inom kommunal vuxenutbildning har olika mål med sina studier och bildar en heterogen grupp med olika behov och förutsättningar. En viktig tanke vid utformningen av kursplanerna har därför varit att kurserna ska kunna användas på ett flexibelt sätt. Läraren ska i sin undervisning kunna utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. Uppdelningen i en inledande kurs och en fortsättningskurs gör det möjligt för eleven att läsa den ena eller båda kurserna utifrån den individuella studieplanen och tidigare kunskaper. En elev behöver inte ett betyg från den inledande kursen för att kunna läsa fortsättningskursen.

Kommentarmaterialet är upplagt utifrån de olika delarna i kursplanerna: syfte med långsiktiga mål, centralt innehåll och betygskriterier. De olika delarna i kursplanen är tydligt kopplade till varandra. De är också kopplade till läroplanen för vuxenutbildningen¹. För att planera undervisningen behöver därför alla delar finnas med. Det går alltså inte att bara läsa det centrala innehållet eller betygskriterierna utan att sätta in dem i läroplanens och kursplanens hela sammanhang.

Syftet och de långsiktiga målen är desamma för båda kurserna. Syftet beskriver i löpande text vilka kunskaper eleverna ska ges möjlighet att utveckla genom undervisningen. Det beskriver också sådant som inte ska betygsättas. Målen är formulerade i punktform och förtydligar vad eleven ska ges förutsättningar att utveckla. De är inte placerade i någon rangordning utan går in i och är beroende

¹ SKOLF5 2012:101

av varandra. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling, det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt ska uppnås. Det centrala innehållet beskriver mer konkret vad som ska behandlas i undervisningen i varje kurs för att eleverna ska få möjlighet att utveckla de förmågor som beskrivs i målen.

Det finns en tydlig koppling mellan målen och betygskriterierna.

Betygskriterierna uttrycker med vilken kvalitet eleven visar sina kunskaper i förhållande till målen. Om målet till exempel börjar med förmågan att söka information börjar också betygskriteriet med det. Däremot motsvaras inte varje mål alltid av ett stycke i betygskriterierna. Ett stycke i betygskriterierna kan lika gärna relatera till flera mål som till ett mål.

Kopplingen mellan kursplanernas olika delar kan illustreras med följande exempel:

I målen står att eleven ska *ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att använda en geografisk referensram samt reflektera över samspelet mellan människa, natur och samhälle*. I den inledande kursen ska detta läsas och tolkas i förhållande till innehållspunkterna *Sveriges geografi och geografiska förutsättningar, till exempel befolkning, kulturlandskap och infrastruktur och geografiska metoder och arbetssätt, till exempel kartan och dess uppbyggnad*. Betygskriteriet i den inledande kursen som relaterar till detta är: *Eleven har grundläggande kunskaper om samspelet mellan människa, samhälle och natur och visar det genom att beskriva geografiska förhållanden*.

En viktig del i undervisningen i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen är specifika ord och begrepp som används inom dessa ämnen. En undervisning som genomsyras av ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt gör det lättare för eleven att utveckla kunskaper om det ämnesspecifika språk som används inom samhällsvetenskapen. Detta är viktigt för alla elever, men extra viktigt för elever som inte har svenska som modersmål och som behöver utveckla kunskaper i svenska parallellt med ämneskunskaper.

Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan och tänker är betydelsefullt i de samhällsorienterande ämnena, liksom i andra ämnen. När en elev till exempel lär sig namn på tidsperioder, politiska partier, religiösa högtider, länder och platser utvecklas språket och möjligheten att ta till sig instruktioner, reflektera och delta i diskussioner om exempelvis aktuella samhällsfrågor. Det kan handla om att lära sig nya ord och begrepp men också om att lära sig orden och begreppen på svenska. Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder dokumentera och redovisa sina kunskaper och resonemang får eleven möjlighet att använda relevanta ord och begrepp för att kunna reflektera, analysera, kritiskt granska och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang.

Syftet och de långsiktiga målen

Kursplanen inleds med en kort beskrivning av vilken betydelse samhällsvetenskapliga kunskaper har för människor och varför kurserna finns inom komvux på grundläggande nivå.

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar undervisningen har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och att de samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att jämföra och reflektera över olika historiska händelser, aktörer och tidsperioder inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen. Det kan vara genom att eleverna reflekterar över religioner i ett historiskt perspektiv, samhällsstrukturer, geografiska förhållanden och levnadsvillkor, använder ämnesspecifika begrepp samt granskar sina källor kritiskt.

Kursplanerna i samhällsorienterande ämnen sammanfattar syftestexten i sex långsiktiga mål som eleven ska ges möjlighet att utveckla. Målen kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetsätt och beslutsprocesser

Grundläggande demokratiska värden är ett övergripande mål i läroplanen för vuxenutbildningen och en viktig del i undervisningen i samhällsorienterande ämnen. Det handlar om kunskaper om de demokratiska värdenas betydelse för och tillämpning i samhällslivet. Förmågan handlar om att kunna reflektera över demokratiska värden, principer och arbetsätt. Detta innefattar alla de värden och principer som gradvis har fogats in i och kan komma att fogas till demokratibegreppet. Det handlar bland annat om kunskaper om demokratiska fri- och rättigheter och skyldigheter samt om möjligheter för individer och grupper att påverka samhällsutvecklingen.

Med demokratiska arbetsätt menas här olika former för idéutbyte, samarbete och gemensamt beslutsfattande på olika nivåer. Om ett demokratiskt arbetsätt finns med som en röd tråd i undervisningen kan eleverna få förståelse för och kunskaper om ett sådant sätt att arbeta. Genom att kontinuerligt arbeta i demokratiska former ges eleverna möjlighet att känna igen demokratiska processer. Där ingår bland annat att kunna lyssna, diskutera och formulera ställningstaganden, något som ökar elevernas förutsättningar att kunna agera och vara aktiva och engagerade samhällsmedborgare.

Förmågan att reflektera över hur individer och samhällen organiseras, fungerar och förändras samt hur individer och grupper samverkar

I den här förmågan ryms kunskaper om hur det svenska samhället är organiserat och fungerar i till exempel riksdag, regering, regioner och kommuner samt vilka förändringar som har skett i det svenska samhället över tid. Men det handlar också om att kunna jämföra det svenska samhället med andra samhällen, vilka likheter och skillnader som finns och vilka konsekvenser det får för de människor som lever där. I förmågan ingår också att reflektera över de olika sätt som människor samverkar och har samverkat på för att få samhällen att fungera. För elever med erfarenheter från olika samhällen kan deras kunskaper vara en tillgång för undervisningen.

Förmågan att använda en geografisk referensram samt reflektera över samspelet mellan människa, natur och samhälle

I dagens globaliserade värld har eleverna större behov än tidigare av att kunna orientera sig geografiskt i ett större sammanhang. Denna förmåga handlar om att kunna jämföra och reflektera över olika geografiska förhållanden, platser, regioner och levnadsvillkor. Geografiska kunskaper innefattar rumsligt medvetande som innebär att kunna sätta sig själv i relation till världen. Det ingår också att kunna jämföra och reflektera över människors levnadsvillkor på olika platser i världen och att reflektera över hur mänskliga verksamheter och processer i naturen har påverkat och påverkar jordytans former i olika delar av världen.

De elever som studerar inom vuxenutbildningen har egna erfarenheter och kunskaper om olika geografiska områden som är viktiga att föra in i undervisningen för att göra den mer relevant. Det kan också ge möjligheter till jämförelser med svenska geografiska förutsättningar.

Förmågan att använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, aktörer, kulturmöten och utvecklingslinjer

Det är viktigt att eleverna får möjlighet att utveckla en historisk referensram och ett historiemedvetande. Det innebär att de ska få kunskaper om, kunna jämföra och reflektera över historiska händelser och aktörer som har skapat och förändrat samhällen och kulturer under olika tidsperioder. I detta ingår också att kunna beskriva och resonera om samband, likheter och skillnader. Elevernas

erfarenheter och kunskaper kan både vara en utgångspunkt för diskussioner och bidra till reflektion.

Kunskaper om gångna tider fungerar som referenspunkter i livet. De berikar tillvaron genom att ge oss jämförelsematerial som går utöver de egna erfarenheterna och kan hjälpa oss att se vår egen tillvaro i ett större sammanhang. Historiemedvetande ger möjligheter till att utveckla perspektiv på och förståelse för det förflutna, nutiden och framtiden.

Förmågan att analysera religioner och livsåskådningar och hur de påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället

Utgångspunkten när det gäller denna förmåga ligger i de frågor om livet och tillvaron som människor har ställt sig i alla tider och som kommer till uttryck i till exempel traditioner, heliga platser, ritualer, levnadsregler, berättelser och myter. Förmågan omfattar att kunna jämföra och analysera religioner och andra livsåskådningar i det egna samhället och på andra håll i världen samt beskriva samband, likheter och skillnader dem emellan. Den omfattar också kopplingen mellan religion och samhälle och de olika roller som religionen spelar i olika samhällen och tider.

Förmågan att söka, analysera och kritiskt granska information från olika källor samt uttrycka och värdera olika ståndpunkter och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv

Information sköljer över oss dagligen. För att inte eleverna ska bli passiva mottagare av det ständiga informationsflödet ska de ges möjlighet att utveckla förmågan att söka och granska information och källor samt värdera dess trovärdighet och relevans. Förmågan att söka information utvecklas genom att eleverna får möta olika typer av informationskällor och bli förtrodda med dem. Att värdera källor innebär att kunna bedöma källors relevans och trovärdighet. I ett sådant förhållningssätt ingår att kunna skilja fakta från värderingar och ställa frågor om informationens avsändare, budskap och syfte.

Förmågan att göra egna överväganden innefattar att kunna använda informationskällor för att dra slutsatser, men också att kunna tänka kritiskt i förhållande till egna resultat och slutsatser samt andras argument. Härigenom ökar elevernas förutsättningar att delta i diskussioner om samhällsfrågor och att vara aktiva och engagerade samhällsmedborgare.

Kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i den inledande kursen i grundläggande i samhällsorienterande ämnen är indelat i fem kunskapsområden: *Individen och samhället, Så styrs Sverige, Information och kommunikation, Rättigheter och rättsskipning*, samt *Privatekonomi och samhällsekonomi*.

I fortsättningskursen är det centrala innehållet indelat i sju kunskapsområden: *Individer, gemenskaper och livsmiljöer, Information och kommunikation, Rättigheter och rättsskipning, Samhällsresurser och fördelning, Beslutsfattande och politiska idéer, Etik, religion och samhälle*, samt *Historiska sammanhang och begrepp*.

Kunskapsområdena bör inte ses som separata arbetsområden utan kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. När det är möjligt kan innehållet kombineras med innehåll från andra ämnen med innehåll från andra kurser som eleven studerar. Varje kunskapsområde består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska inte uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen. Innehållspunkterna ska snarare uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas från den inledande kursen till fortsättningskursen.

Kommentarer till innehållspunkterna i det centrala innehållet

Nedan ges några olika aspekter på det centrala innehållet och hur olika delar av innehållet kan kombineras. Texten är tänkt som en inspirationskälla, inte som en beskrivning av hur undervisningen ska läggas upp.

Individen och samhället/Individer, gemenskaper och livsmiljöer

Olika samhällen har i olika tider haft skilda uppfattningar om vad som är eller bör vara gemensamt. Dessa uppfattningar har legat till grund för vad den offentliga sektorn omfattar och har omfattat under olika perioder. I den inledande kursen i det här kunskapsområdet ingår innehållspunkten *centrala samhällsfunktioner och olika stödfunktioner i samhället, till exempel räddningstjänst, sjukvård och socialtjänst* och i fortsättningskursen finns innehållspunkten *Sveriges välfärdsstrukturer och hur de fungerar, till exempel sjukvårdssystemet, pensionssystemet och arbetslöshetsförsäkringen*. Jämförelser med andra samhällen utifrån elevernas kunskaper och erfarenheter kan vara utgångspunkt för diskussioner kring vilken roll välfärdsystemen spelar i olika samhällen.

I den inledande kursen finns innehållspunkten *geografiska metoder och arbetssätt, till exempel kartan och dess uppbyggnad*. I fortsättningskursen utökas detta till *olika slags kartor, diagram och tabeller*. Elevernas kunskaper och

erfarenheter av att använda kartor kan variera stort. För de elever som inte är vana att använda kartor eller har en begränsad geografisk referensram är det viktigt att få utveckla en sådan för att kunna använda kartor som ett verktyg. Det handlar inte bara om att kunna se var olika länder och platser ligger, utan också om hur färger och symboler ger information om olika landskap och miljöer.

Kartan kan också användas som en utgångspunkt för diskussioner kring aktuella händelser och analyser av varför människor bosätter sig på vissa platser och hur naturtillgångar är spridda över världen. Samtal och reflektioner kan utgå från frågor som var det bor många människor och varför samt vad utnyttjande av olika naturtillgångar får för konsekvenser. Detta hänger ihop med innehållet *hur klimatförhållanden påverkar människors levnadsvillkor* i fortsättningskursen. Här kan eleverna bidra med egna erfarenheter och kunskaper om olika platser i världen. Även innehållspunkten *migration förr och nu, dess orsaker och konsekvenser* från fortsättningskursen kan kopplas ihop med detta. Det kan också vara en utgångspunkt för diskussioner kring klimat- och miljöfrågor med ett hållbarhetsperspektiv. Om det finns möjlighet kan det här kunskapsområdet kopplas ihop med kunskapsområdet *Miljö* i de grundläggande kurserna i naturorienterande ämnen.

Så styrs Sverige/Beslutsfattande och politiska idéer

Den första innehållspunkten i det här kunskapsområdet handlar i inledningskursen om *den svenska demokratin och välfärdssamhällets framväxt*. Här ingår vad demokrati är och hur demokratiska beslut fattas. Elevernas erfarenheter av andra politiska system samt likheter och skillnader mellan dessa och det svenska politiska systemet kan vara en utgångspunkt för undervisningen. Genom att sätta den svenska demokratin i kontrast till andra samhällen och deras politiska system kan elevernas förståelse för demokratiska principer och arbetssätt fördjupas och befästas. Här kan också kunskaper om olika former av demokratiska styrelseskick som fungerar på olika sätt finnas med, till exempel monarki och republik, parlamentarism och presidentstyre. Betydelsen av digital kommunikation, exempelvis i sociala medier, för att skapa opinion kan diskuteras både utifrån enskilda individer, intressegrupper och politiska partiers möjligheter att påverka, nationellt såväl som internationellt.

I båda kurserna finns innehållet *Sveriges demokratiska och politiska organisation på lokal och nationell nivå med kommuner, regioner, riksdag, regering och Sametinget*. I fortsättningskursen finns även punkten *politiska val och partier i Sverige. Folk rörelser och hur politiska partier bildades och framväxten av den allmänna rösträtten*. Även här kan elevernas erfarenheter av andra politiska system och politiska partier vara en grund för reflektioner över olika system. Eftersom det finns en historisk tillbakablick i hur politiska partier bildats och framväxten av den allmänna rösträtten finns goda möjligheter till reflektioner och jämförelser.

En förutsättning för att man ska kunna påverka beslutsprocesser på ett aktivt och framgångsrikt sätt är att man vet vem som har makten att fatta ett visst beslut.

Kursplanen lägger därför stor vikt vid vilken typ av beslut som fattas på olika nivåer och varför. I den inledande kursen finns innehållspunkten *var olika beslut fattas och hur de påverkar individer, grupper och samhället i stort*. I fortsättningskursen vidgas detta till *Europeiska unionen (EU) och dess beslutsorgan*.

En intention med kursplanen är också att politik inte ska framställas som något avlägset och abstrakt, utan som en betydelsefull kraft i elevernas tillvaro. Därför ska undervisningen inte bara behandla var besluten fattas, utan också ta upp hur besluten påverkar individer, grupper och samhället. På så sätt kan eleverna förstå vilka konkreta konsekvenser olika politiska beslut kan få för dem själva och för de grupper de ingår i. I syftetexten beskrivs också hur eleven ska *ges möjlighet att reflektera över sin egen roll i det demokratiska samhället och vad det innebär att vara en aktiv, ansvarstagande och delaktig medborgare*.

Information och kommunikation

Innehållet i kunskapsområdet *Information och kommunikation* handlar om olika medier, hur de är uppbyggda och påverkar oss och hur vi kan förhålla oss till dem. Vi lever i ett informationssamhälle som ställer stora krav på vår förmåga att ta till oss information och att sovra bland alla budskap som dagligen sköljer över oss. Information produceras och distribueras i olika syften, och de beslut vi fattar påverkas av vad vi har hört och hur vi värderar det.

I båda kurserna ska eleverna möta innehållet *olika slags medier, deras uppbyggnad och innehåll*. I fortsättningskursen finns också innehållet *nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden. Hur individer och grupper framställs, till exempel utifrån kön och etnicitet, samt hur information i digitala medier kan styras av bakomliggande programmering*. Eftersom eleverna inom vuxenutbildningen kan ha mycket olika erfarenheter av medier och vad som framförs i olika typer av medier behöver undervisningen utgå från dessa erfarenheter för att eleverna ska få möjlighet att utveckla sina kunskaper inom området. Det kan till exempel handla om hur man kan urskilja budskap, innehåll och syfte.

Genom att lyfta fram *metoder för att söka information från olika källor i de samhällsorienterande ämnena och hur man kan bearbeta och värdera information* syftar kursplanen till att utveckla elevernas förmåga att ta till sig information från olika typer av källor. Den långsiktiga ambitionen med att söka och kritiskt granska källor av olika slag är att eleverna ska utveckla ett kritiskt tänkande och förhållningssätt. Utgångspunkt i detta förhållningssätt kan till exempel vara frågor som: Varifrån kommer informationen? Vem har sagt eller skrivit det? Vilket syfte kan en person ha med sin framställning? Vad är tyckande och vad är fakta?

Rättigheter och rättsskipning

Vuxenutbildningen har till uppgift att förmedla kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. I kunskapsområdet *Rättigheter och rättsskipning* lyfter kursplanen fram de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla. Det handlar om människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor. Därför är *grundläggande mänskliga rättigheter och demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter* ett centralt innehåll i de samhällsorienterande ämnena. I fortsättningskursen vidgas kunskapsområdet till att även omfatta *Sveriges grundlag samt diskrimineringsgrunderna i svensk lag*. Till detta hör också frågor kring lagstiftning och det svenska rättssystemet men även i vidare mening normer och regler som kan ge upphov till etiska och moraliska dilemman.

Genom till exempel aktuella frågor och debatter kan eleverna få möjlighet att diskutera normer och regler samt utgå från det vardagliga för att komma vidare till mer generella nivåer. Det kan vara frågor om samspelet mellan individer i samhället, om normer och regler alltid är av godo, hur normer som begränsar individers möjligheter ser ut och hur normer förändras i ett samhälle. Sveriges grundlag och övriga lagar kan vara utgångspunkt för diskussioner om hur ett rättssamhälle byggs upp. Elevernas erfarenheter av andra samhällen kan då ge möjlighet till reflektioner kring likheter och skillnader i rättssystem. En förutsättning för att kunna vara en aktiv medborgare är att man känner till att staten garanterar individen ett antal demokratiska fri- och rättigheter, till exempel yttrandefrihet och mötesfrihet, men även att individen i gengäld måste följa demokratiskt fattade beslut, som till exempel att betala skatt och respektera andra individers fri- och rättigheter.

Inom ramen för området finns också innehållspunkterna *urfolket samerna och nationella minoriteter i Sverige* i den inledande kursen och *de nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär i fortsättningskursen*. Gemensamt för de nationella minoriteterna är att de har historiska rötter i Sverige som går längre tillbaka i tiden än vad andra etniska, religiösa och språkliga minoriteter i Sverige har. Kunskaper om hur till exempel samerna behandlats kan vara utgångspunkt för reflektioner kring hur minoriteter behandlas på olika ställen i världen och vilka konsekvenser det har för människors fri- och rättigheter.

Privatekonomi och samhällsekonomi/Samhällsresurser och fördelning

Det här kunskapsområdet handlar om ekonomi och går från privatekonomi till offentlig och global ekonomi. I den inledande kursen finns innehållspunkten *privatekonomi och inkomster, utgifter, skatt, transfereringar, lån, sparande och betalningsformer*. Där får eleverna möta ett innehåll som fokuserar på relationen mellan arbete, inkomst och konsumtion. De flesta elever inom vuxenutbildningen

har erfarenhet av att sköta sin privatekonomi och undervisningen kan utgå från deras erfarenheter för att sedan fördjupa kunskaperna.

I den inledande kursen finns även innehållet *offentlig ekonomi och skatter och vad de används till*. Detta innehåll kan hjälpa till att bredda perspektivet på ekonomi och hänger även delvis ihop med innehållspunkten *centrala samhällsfunktioner och olika stödfunktioner i samhället* i kunskapsområdet *Individen och samhället*. Elevernas egna erfarenheter och kunskaper om vad skatter är och vad kommuner, landsting och stat använder skattepengarna till kan vara utgångspunkt för undervisningen. Erfarenheter av andra ekonomiska system än det svenska kan också bidra till reflektioner och diskussioner.

I fortsättningskursen blir innehållet vad gäller samhällsekonomin mer komplex genom innehållet *hur hushållens, företagens och det offentliga ekonomien hänger samman*. Det ekonomiska kretsloppets modell kan användas för att studera hur effekterna av en förändring i en del av ekonomin kan spridas till andra delar av ekonomin. På så sätt blir sambanden mer begripliga. I fortsättningskursen tas detta upp även på en global nivå med innehållet *orsaker till förändringar i samhällsekonomin, nationellt och globalt och vilka effekter de kan få för individer, grupper och länder*. Under de senaste decennierna har arbetsdelningen och penningekonomin blivit globala. Människor och ekonomier i olika delar av världen har knutits allt närmare varandra på ett sätt som gör att alla är beroende av varandra.

När en ökad globalisering diskuteras är det även av vikt att behandla såväl digitaliseringens positiva som negativa betydelse för samhällsekonomin och individers privatekonomi. Exempelvis har digitalisering och teknik underlättat en internationell arbetsmarknad och handel mellan länder har förenklats. Därför finns innehållspunkten *digitaliseringens betydelse för samhällsutveckling inom olika områden, till exempel påverkan på arbetsmarknad och infrastruktur samt förändrade attityder och värderingar* med i fortsättningskursen. Exempelvis kan betydelsen av den ökade e-handeln diskuteras både för enskilda och för företag.

Innehållspunkter om arbetsmarknaden finns med i båda kurserna. I den inledande kursen finns innehållet *arbetsmarknaden i Sverige. Utbildningsvägar, yrkesval, entreprenörskap och olika anställningsformer*. I fortsättningskursen vidgas det till *arbetsmarknadens och arbetslivets förändringar och villkor. Utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle. Några orsaker till individens val av yrke och till löneskillnader*.

Elevernas erfarenheter av arbetsmarknaden i olika samhällen kan med fördel användas för att visa på likheter och skillnader och vilka effekter den globala ekonomin får i olika delar av världen. De förändringar som globaliseringen orsakar måste vi därför förhålla oss till, både på samhälls- och individnivå. På individnivå kan det handla om utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle.

Individen och samhället/Etik, religion och samhälle

I den inledande kursen i detta kunskapsområde finns innehållspunkten *religioner och andra livsåskådningar i världen och i ett mångkulturellt Sverige*. I fortsättningskursen utvecklas detta till *begreppen religion och livsåskådning samt centrala tankegångar i världsreligionerna. Hur religioner och andra livsåskådningar kan forma människors identiteter, grupptillhörigheter och livsstilar*. Med begreppet religioner avses föreställningar om att det finns övermänniskliga väsen och/eller en moralisk ordning i tillvaron som inte är skapad av människan. Begreppet avser också verklighets- och moraluppfattningar samt handlingar som tar sin utgångspunkt i sådana föreställningar. Med andra livsåskådningar avses världsbilder, moraliska system och meningssystem som inte har sin grund i föreställningar om övermänniskliga väsen och en gudomlig moralisk ordning. Andra livsåskådningar ska förstås i en vid mening och innefattar allt från välkända former av sekulära åskådningar, som till exempel humanism och existentialism, till människors personliga åskådningar.

Centrala tankegångar i världsreligionerna kan till exempel komma till uttryck genom religiöst motiverade levnadsregler, ritualer, högtider, traditioner, symboler och berättelser. Elevernas egna kunskaper om och erfarenheter av olika religioner och livsåskådningar kan vara en utgångspunkt både för kunskaper om olika religioner och för diskussioner kring vad som formar människors identiteter. Det kan handla om att reflektera över hur identitetsskapandet går till och vilka faktorer som spelar in, till exempel religionens roll. Det är viktigt att komma ihåg att de olika religionerna inte ska uppfattas som klart avgränsade, enhetliga och oföränderliga traditioner. Inom alla världsreligioner finns en stor variation i tolkningar och handlingsmönster.

Genom att belysa en mångfald av religiösa uttryck kan undervisningen bidra till mellanmännisklig och interkulturell förståelse samt motverka stereotypa bilder av olika religioner och deras utövare. För att visa hur religionens roll i ett samhälle kan förändras kan kristendomens roll i Sverige ge ett historiskt perspektiv. Det kan handla om utvecklingen från enhetskyrka till religiös mångfald eller traditioner och firanden som har en religiös grund.

I fortsättningskursen finns innehållspunkterna *Religionernas roll i några aktuella politiska skeenden och konflikter utifrån ett kritiskt förhållningssätt* och *etiska frågor, resonemang och modeller*. Innehållet kan utgå från det individuella perspektivet med identitet och grupptillhörighet för att breddas till det globala perspektivet och aktuella samhällsfrågor. Eftersom elever kan ha personlig erfarenhet av konflikter där religion är en faktor krävs det eftertanke vid planering och genomförande av undervisningen. Det kan vara svårt för en elev att ha ett kritiskt förhållningssätt till en konflikt som eleven har erfarenhet av. Ett sätt att närma sig detta innehåll är att utgå från politiska skeenden och konflikter som är neutrala för eleverna. Det kan då vara lättare att förstå vad ett kritiskt förhållningssätt är för att sedan kunna närma sig de konflikter som eleverna har erfarenhet av.

Historiska sammanhang och begrepp

Kunskapsområdet *Historiska sammanhang och begrepp* finns bara med i fortsättningskursen. Historiska aspekter på till exempel hur Sverige styrs kan med fördel föras in även i den inledande kursen, men i fortsättningskursen finns innehållspunkter som uttalat behandlar historiska skeenden. Den första punkten handlar om *historiska tidsperioder, händelser och personer fram till cirka 1900 med betydelse för vår egen tid* och den andra har formuleringen *från cirka 1900 till nutid, till exempel de båda världskriegen och efterkrigstiden*.

Här behöver läraren tillsammans med eleverna göra ett urval som är relevant för eleverna och som kan utgå från deras kunskaper i historia. Eftersom eleverna i vuxenutbildningen är en heterogen grupp kan deras historiska perspektiv se mycket olika ut, vilket kan vara en utgångspunkt i undervisningen. Kursplanen lyfter till exempel fram de båda världskriegen. Det är två krig som präglar vår tid och finns med i den historiska referensramen i Sverige. För elever som inte har någon tidigare utbildning i Sverige är det viktigt att få en uppfattning om hur den historiska referensramen ser ut, men de ska också ges möjlighet att diskutera och reflektera över hur händelser lyfts fram på olika sätt på olika ställen i världen. Detta går att koppla ihop med innehållet *aktuella konflikter i världen och historiska perspektiv på dessa*. Ett innehåll som också kan vara utgångspunkt för diskussioner om källor och källkritik.

Betygskriterierna

Betygskriterierna inom komvux på grundläggande nivå har från 1 januari 2022 endast ett godkänt betygssteg, betyget Godkänt. För en elev som inte uppfyller kriterierna för godkänt ges betyget Icke godkänt.

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens samlade kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits. För att eleven ska få betyget Godkänt ska samtliga kriterier för betyget vara uppfyllda. Betygskriterierna för den inledande kursen och fortsättningskursen kan även tolkas i relation till varandra för att tydliggöra progressionen mellan kurserna. Till exempel finns i inledningskursen betygsriteriet *eleven har grundläggande kunskaper om samhället och människors levnadsvillkor*. I fortsättningskursen är formuleringen *eleven har grundläggande kunskaper om olika förhållanden och strukturer i samhället samt om människors levnadsvillkor*.

Läraren använder betygsriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen. Betygsriterierna är alltså inte mål för undervisningen och är inte avsedda som grund för planering eller genomförande av undervisning. Inför betygssättningen behöver läraren samla in ett brett och varierat bedömningsunderlag. Det innebär att läraren då och då behöver kontrollera sitt bedömningsunderlag mot betygsriterierna för att säkerställa att det kommer att finnas tillräckligt med underlag för en allsidig utvärdering av elevens kunskaper vid slutet av kursen.

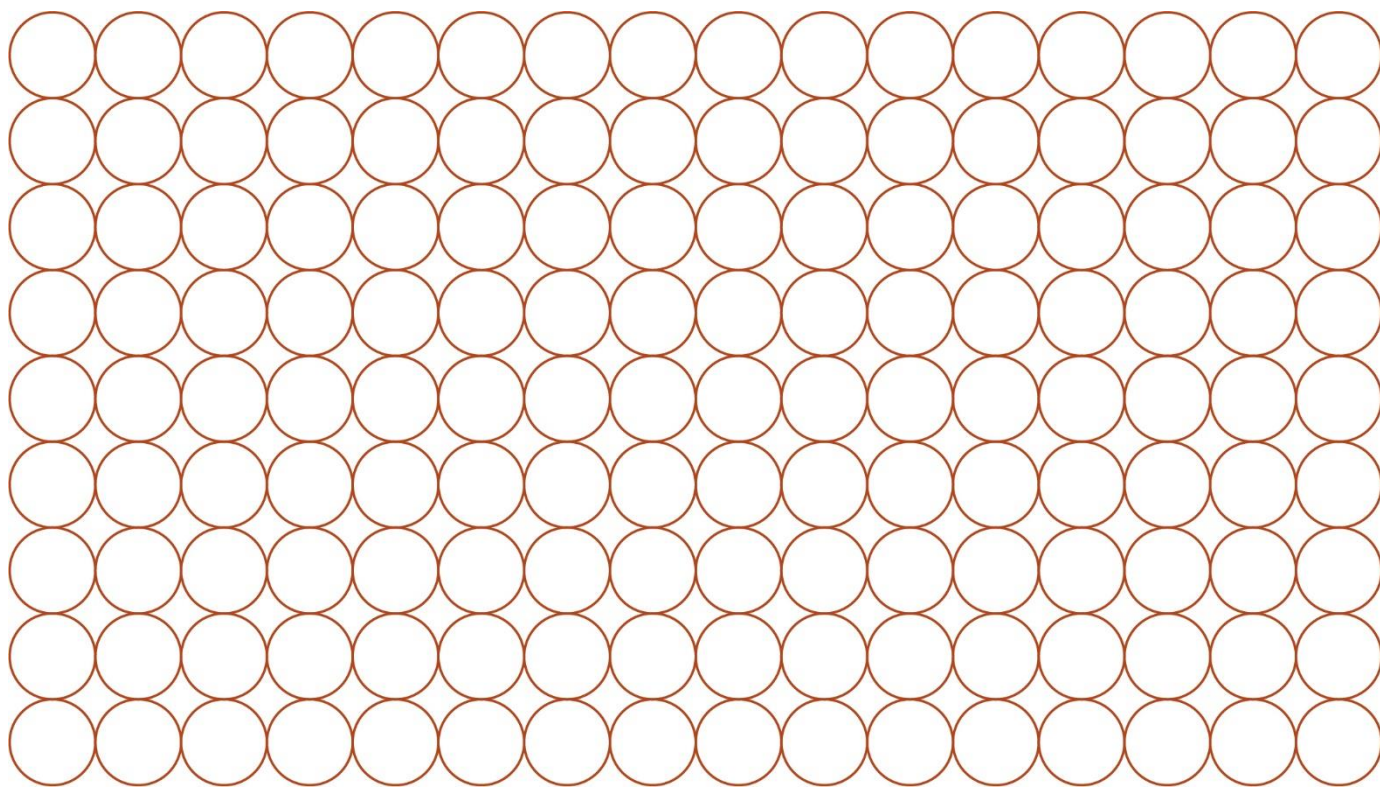
För att betygsriterierna ska fungera som ett användbart verktyg vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. Det finns därför få detaljer från det centrala innehållet i betygsriterierna, så att enstaka detaljer inte ska få alltför stor betydelse för elevens betyg. På så sätt ger betygsriterierna läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som gett eleven möjligheter att visa sina kunskaper på olika sätt.

Betygsriterierna kan också användas för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller säkerställa att eleven får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Läraren ska fästa störst vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren ska också fästa mer vikt vid sådant som undervisningen har fokuserat på och där eleven fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehåll läraren väljer att behandla i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleven att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Hur läraren har arbetat med innehållet har också betydelse när eleven bedöms. Har eleven fått tillgång till de hjälpmedel som behövs för att eleven ska kunna tillgodogöra sig undervisningen? Har eleven fått möjlighet att kommunicera sina kunskaper på ett

sätt som fungerar för eleven? Dessa aspekter behöver finnas med under kursens gång så att det inte uppdagas vid betygssättningen att eleven inte haft möjlighet att tillgodogöra sig innehållet i kursen eller inte fått möjlighet att utvecklas optimalt. Eftersom målgruppen för komvux på grundläggande nivå är heterogen finns det inte ett sätt som detta kan göras på. Läraren behöver därför vara öppen för att finna olika lösningar för olika elever.

Att betygsriterierna bara innehåller ett betygssteg för godkänt betyg får inte vara begränsande för elever som kan komma längre i sin kunskapsutveckling. De behöver få möjlighet att utvecklas så långt som möjligt och då behöver syftetext med långsiktiga mål och centralt innehåll läsas och tolkas tillsammans med betygsriterierna.

Skolverket

www.skolverket.se